

עיון

טנגו אחרון בתל-אביב

בניגוד לדוקטורים ולפרופסורים, המעבידים את עיקר עיתותיהם במיבצע פירוט-עצמי, בולט פרופסור גרשון שקד, ביצירתו המדעית, העולה בערכה עשרת מונים, על היצירה הספרותית וה"שירית" של דוקטורים ופרופסורים אחרים.

באחרונה ראה אור בסידרת קו אדום סיפרו של שקד אין מקום אחר, שהוא סקירה תמציתית המשתרעת על פני 113 עמודים, של מצוקת וייחוד הסיפורת העברית בארץ. סיפרונו של שקד מבוסס על שש מסות המעוררות את שאלות היסוד של קיומנו ותרבותנו בישראל.

שקד עורך ריבוי-חוזר של תקופות הספרות העברית. הנסיון לייסד בארץ תרבות חדשה לעומת ספרות התלוש שאיפיינה את הספרות העברית החרשה בראשיתה. שקד כוחן את קשריהטבור בין היוצרים בארץ ובין אירופה ואת בנייתו של גיטו חדש בארץ. אין מקום אחר אינו חוסך ביטויים קשוחים כלפי העכשוויות התרבותית (המסיבות הישראליות ליד המזורה הפכו לקוקטייל-שפטיס בווליות של תת-אלוסים ואלוסים במילואים. שירים ישראליים הפכו לשירי נוסטאלגיה של זקנים המתגעגעים אל נעוריהם, שזיקנתם ביישנה את עלומיהם. כשעות-אמת (ולא כשעות-נוסטאלגיה) מפזזים כולנו את ריקודיהמערב ומזמזמים את הדינמי האחרון. במקום זמריה יש לנו אירוויזיון ובמקום כנסי מחולות נרקוד בקרוב את הטאנגו האחרון בתל-אביב...).

פרופסור שקד
אין מקום אחר

אין לי ספק שספר תמציתי זה מכסה במיעוטו של מלל ולהג רבים, הממלאים עשרות קילומטרים של תישפוכת מילים שאינה מגיעה לשום מקום. בהמשך סיפרו כוחן שקד את הקיסרות האוסטריו-הונגרית כמעניקת זהות העיקר לסיפורת העברית, ואת פלגיהספרות של יהודי ארצות-הברית, כאשר הוא מעז להעמיד את הפיצול התרבותי בין המרכזיים המעריכים למיזרחיים של הסיפורת הישראלית, בניגוד של "יצירה" (מערב) מול "חיבור פולקלורי" (מיזרח).

בפרק רודפים; נרדפים; כוחן שקד את "דמות הערבי" בסיפורת הישראלית, ומסכם בקביעה: "בין שהערבי משמש כעין אנטר-זונמה, מחוז ביסוסים גלוי ורצוי, ובין שהוא משמש כתב-אשמה חי נרדפים שהסכו רודפים — הוא אפסלקריה מאירה של אותם גיבורים יהודים שהמחברים מבקשים להאיר ביצירותיהם." בפרק המסכם, יש למוותנו שחר, כוחן שקד את מרכזי היסוד של הסיפורת הישראלית החדשה, כאשר מסקנתו היא שהסיפורת העברית טרם הגיעה למיצוייה הממשי, אם כי הוא אינו חדל להאמין בשחר הספרותי שבוא יבוא.

אין מקום אחר, הוא ספר קטרמדות בעל עוצמה רבה, ספר הסיקורת היסודי ביותר הקיים כיום בנושא הסיפורת העברית, ומן הראוי למורי הספרות בתי-הספר ללמדו, בתמציתו ובעוצמתו. ספר זה מהווה הוכחה ליצירתיות עיונית של פרופסור, שמוטב גם לפרופסורים ודוקטורים אחרים לעיין בה, וללמוד על יצירתיות בתוך תחומי האקדמיה.

גרשון שקד — אין מקום אחר; קו אדום. הקיבוץ המאוחד; 113 עמודים (כריכה רכה).

באחרונה פירסם זקס קובץ שירים תחת הכותרת בעקבות הרנסאנס והבארוק. קובץ זה, שתורמתו האחת והיחידה לשירה העברית היא כפורקן של תיסקולי המחבר, כולל שירים "מעובדים" מהשירה האנגלית, מתקופת הרנ-סאנס והבארוק. כבר במבוא מסביר זקס מדוע "עיבוד" ולא תרגום. משום שהמילה "תרגומים" נישפת זיעה... זקס אף הגדיר את תרגומיו כעיבודים ניסיוניים נוסח שירת תקופת ההשכלה (דן ויעל לרומיאו ויוליה, איתאל הכושי לאותלו) ובכך העיד על בורותו בתולדות ההשכלה ושירתה.

התייחסותי לפני כמה חודשים, במרור זה, לבחינתו של זקס את ניסויי השירה של תקופת ההשכלה הביאה את הפרופסור הנכבד לשגר אליי מכתב עמוס בשקרים ובאיריזיקים, בתיקווה שאפרסמו במרור זה. בין השאר ציין זקס את "התחנפותי" אליו משך שנים רבות.

אני מנצל בימה זאת, ללא מורא וללא משואפנים, כדי להציג כמה מהקדשותי של הפרופסור זקס לספריו, שאותם מסר לי במהלך השנים: (1) פרס — לדן, בידדות עם ותק אבל לא (מילי), מאריה; (2) שקיעת הלץ — לדן עומר, בידדות מאריה; (3) הגרוטסקה האנגלית (באנגלית) — לדן בידדות חמה (היום חם) מאריה; (4) הספר הוורוד — לדן בידדות מאריה.

הבאתי הקדשות אלה, כדי להשיב לפרופסור הנכבד, על מכתבו האלים, בטרם אבקר את בעקבות הרנסאנס והבארוק שלו, ובטרם אוכה לקיתוני השמצות. אוסיף ואעיר כאן, שבעבר התייחסתי לקובץ שיריו הראשון של זקס כארה, שכן היה בספר זה ניצוץ של כישרון שירי, ניצוץ שככה עם העת.

נשוב לקובץ השירים "המעובדים". כרור מייד שהצניעה רחוקה מהפרופסור הזה, הכותב כבר בדבריההקדמה ב"גיהון) דון מצאתי תמיד את אחי הכבור..."

תרגומייעיבודיו של פרופסור זקס בינוניים למדי, ואינם עומרים בפרופורציה כלשהי לתרגומים של משוררים עבריים אחרים. אפילו נתן אלתרמן, כסיפרו בלדות ישנות ושירי-זמר של אנגליה וסקוטלנד. נזהר מלהעניק

קריקטורה על ספרות-אקדמית
חילופי מיטות מוסיקאלים

מוסיאון ישראל הסקירה שם היא אקדמית יותר, מרתקת עשרת מונים, מעמיקה ורבת עניין מציירתו הספרותית של ד"ר גידעון עופרת-פרידלנדר, שחשף בסיפרו המסע אל מתנתיהו פן גדול למדי של ריקנות ודיליטנטיות, שלא הוסיפו כבוד כלשהו למעמדו כמצרע.

המסע אל מתנתיהו ראוי מן הסתם לתואר הספר העברי הרוע ביותר לשנה זו. הוא אינו בעל ערכים ספרותיים ומשולל מידע מדעי משכנע. הוצאת שוקן גילתה מן-הסתם נדיבות לב כשהביאה לפרסומו של הספר.

תרגום

שבתון עליז

רומן קליל וחסרי-מרות המעביר בין הקוראים פריצחוק על כובו של העולם האקדמי, הוא סיפרו של דיוויד לודג', חילופי מקומות. לודג', פרופסור לספרות אנגלית מורנית בבירמינגהם, אנגליה, מנהל בסיפרו שעות ערמק מעולמם של האקדמים, כאשר שני פרופסורים נאלצים בתוקף נסיבות שונות להחליף איש עם רעהו את מקומם.

הפרופסור האנגלי יוצא לארצות-הברית לאוניברסיטה שבה מלמד עמיתו, אשר יוצא לאנגליה להחליפו. חילופי מקומות נפתח, באשר מטוסיהם נפגשים מעל לאוקיאנוס. הספר מביא סיפור על מישחק מיטות מוסיקאליות, המסתיים בשני הווגת האקדמיים במיטה אחת. חילופי מקומות חושף עד תום את הריקנות של העולם האקדמי האמריקאי (מבלי שיחסוך שבטו מעולם זה באנגליה), כאשר פרופסורים מטרופים ממלאים אולמות ומנהלים מאבקי יוקרה. כמה מהפרקים המצחיקים בספר הם פרקי חליפת-המכתבים בין בני הווג, האנגלי והאמריקאי, מיכתבים המוליכים לקראת חילופי המיטות.

הספר מתאר גם בקלילות את מרד הסטודנטים בארצות-הברית של סוף שנות השישים, תוך שזוא מגלה את הריקנות שליוותה מרד זה והביאה להפלתו.

חילופי מקומות הוא ספר מומלץ לכל פרופסור או דוקטור ישראלי, אשר רוצה לעשות חאלטורות בכתיבה ספרותית (ראה: מקור, שירה). תרגומה של איילה צידנובסקי אינו נקי, והיא מטעה את הקוראים בכמה פילות. היא מכנה את הטרקט לוגי פילוסופי של לודוויג ויטגנשטיין כשם חקירות פילוסופיות, וקוראת לרוברט ראושנברג, אמן הפופ האמריקאי: רוברט ראוכנברג.

אם מישהו רוצה באחד מימי הקיץ החמים להעביר את היום בחיוך רחב, עם ליגלוג עד אינסוף בעולם האקדמי ובכמה ממסכמות עולמנו, הרי שחילופי מקומות יעניק לו זאת.

שירה

שיכפולי האקדוחן

לפני כמה ימים הבחנתי בטלוויזיה, בפרופסור אריה זקס, במיסגרת כתבה על הסימפוזיון שנערך ביריד הבינלאומי, תחת הכותרת "הספר והחברה". כרגע זה נזכרתי בשיא הישגי הסופר והפרופסור אריה זקס — כאשר התפרץ לתוך בית-קפה ערבי בשכונת אברטור, ירושלים, עם אקדח בידיו, וניסה לעשות שפטים במקום. אחרי שמכונתו נפגעה, לרבריו, בידיו ערכים. אני מקדים דברים אלה, כהנחה שאותו ניגוד שבו חי פרופסור זקס, בין היותו לכאורה איש יחבות, המאזין למוסיקה קלאסית ובין אלימותו האקדוחנית, קיים גם בין הפרופסור זקס, איש האוניברסיטה, ובין אקדוחנותו בעולם השירה, אקדוחנות שנועדה לספק יצרים שלא באו על סיפוקם במיסגרת האקדמיה.

דיוויד לודג' — חילופי מקומות; עברית-איילה צידנובסקי; הוצאת כתר; 200 עמודים (כריכה רכה).

שימל — אין נקובץ בעקבות הרנסאנס והבארוק ריגשה שירת, העשויה להפעים שוחרי שירה בעברית. אין לי ספק כי שיעור של ממש לפרופסור אריה זקס בנוסח זה של עיבוד, הביא משוררהמחאה הצעיר רמי דיצני, שפירסם בפיוט — תשמ"ג גירסה עברית מרתקת לאחד משירי ג'ון דון (בדון מצאתי תמיד את אחי הכבור — כה כתב זקס). כותב ריצני: שום אדם איננו אי / כולו משל עצמו; / כל אדם הוא פיסה מן היבשת, חלק מארץ רבה; / אם גרשיעסר יגרף ביד הים — / אירוסה תהיה נחסרת. / ממש כמו הצוק בחוף, כמו אחיות מרעיד, / או כמו אחותך שלך; / מתו של כל אדם מסחית ממני, / יעדכי כל כולי בגועדהאדם. / ועליכן בעערך במרכבת-אש על חרבות עשנות עוד בהר, / ולעולם לא תשלח לומר / למי צילצלו פעמוני הכסר עת ירד בכיכר ברד מצצות-המיצרר — / לך הם צילצלו.

אלא שאין לצפות ממי שמתפרץ עם אקדוח לקפה ערבי באברטור, שיכתוב גירסה עברית לעזוהן דון, בנוסח "למי צילצלו פעמוני הכפר עת ירד בכיכר ברד מצצות-המיצרר..." את שיעורו של ריצני הצעיר לפרופסור זקס ניתן ללמוד ב"44 עמודי ה'עיבוד-תרגום' שלו.

פרופסור-משורר זקס
השיעור של רמי דיצני...

שמו שלו ככותרת-מחבר לתרגומיו. אלא שמה שאסור לאלתרמן, מותר מן הסתם לפרופסור זקס. תרגומייעיבודיו של פרופסור זקס לשירה זו הינם תעתיקים עבריים, עם מיפס לירי בינוני, הרחוק מלהעיד על עוצמה שירית גבוהה של המתרגםמערב בעברית. הנוסחהעברית הוא מצטעצע, למשל, שירו של רוברט הריק צוואת המשורר. מביא מהירהורי הלב של הפרופסור הירושלמי: בל חרוז פרי עמי, / עזבן אהבתי, / יחי ירשה לדורות אחר לבתי... עובון שספק אם יחזיק מעמד ויגיע לקוראי השירה המתודגמת לעברית לדורות אחר לבתי...

למרות עטיפת-השער היפה, המבוססת על ציור של הצייר המעולה איוואן שובל, והקדשת הספר למשורר הירושלמי המעולה עשרות מונים מהפרופסור זקס — המשורר הרולד

אריה זקס — בעקבות הרנסאנס והבארוק; הוצאת עס-עובד; 44 עמודים + הערות (כריכה רכה).